

ПРОВІДИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Бондар-Терещенко І. *Остмодерн: геопоетика, психологія, влада: Монографія.* — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2005. — 144 с.

Довкола проблеми постмодернізму, особливо в середині 1990-х, точилося чимало дискусій: герой чи антигерой? Бог чи диявол? Нарешті, пройшов — чи не пройшов?.. Узагалі, дискурсивне поле цього часу було інтенсивним, різноманітним, заповідало багато обіцянок і в плані художніх моделей, і в аспекті можливих інтерпретацій попередників — у зворотній перспективі. Вичерпаність постмодерністського сюжету в літературі минулого століття виявилась у поступовому вичаханні проблемно-дискусійного терену, а згодом — у підсумкових антологічних, літературно-критичних і мемуарних виданнях учасників дев'яноститицького буму. Постає проблема близької ретроспективи, підверстування щойно нуртуючого життя до категорії літературного процесу. У певному розумінні таку роль виконали антології “Молоде вино”, “Тексти”, “Іменник”, а також МУЕАЛ (“Мала українська енциклопедія актуальної літератури”), збірки критичних статей Є.Барана, І.Андруссяка, І.Бондаря-Терещенка, мемуари А.Кокотюхи й М.Розумного. Утім, приватна колекція улюблених авторів або рефлексій на улюблені тексти лишаються відбитком часу, слідом поточного побутово-естетичного проживання; натомість кожне покоління і кожна літературна епоха (а 1990-і таки були нею) потребують аналітичного дослідження. Як правило, роль аналітиків при цьому виконують дещо спізнені літературознавці дидактичної орієнтації: полегшуючи собі розробку спецкурсів у багатостраждальних українських вузах, вони моделюють образ актуальної літератури (яка найчастіше завершується іменами О.Забужко та Ю.Андруховича). Рідше літературний критик, активний учасник дискурсу, засукавши рукави, звертається до реанімації вже остиглого тіла тексту. Саме з таким тинянівсько-шкловським підходом і має справу читач монографії І.Бондаря-Терещенка “Остмодерн: геопоетика, психологія, влада”.

Обговорення дисертації І.Б.-Т. викликало чималу фрустрацію в академічному колі: автор, попри очікування, представив принципово дисертабельний не-есеїстичний текст з обґрунтованою концепцією струк-

турних особливостей літературного дискурсу 1990-х, випередивши упорядників останнього тому ще не написаної найновішої “Історії української літератури ХХ ст.” “Блазень”, “богеміст”, — реагувала у ж. “Слово і Час” учасниця обговорення дисертації, забуваючи, що література і гра — явища нерозривні, а мімікрія — органічний компонент постмодерністської методології. При цьому була порушена елементарна наукова етика: обговорення концепції на сторінках “СіЧ”і (2005. — №9) відбулося фактично до захисту, хоча статті дисертанта, що відбивають провідні положення його праці, публікувалися в тій самій “СіЧ”і у 2004–2005 рр. Зрештою, І.Б.-Т. учергове порівняли з Г.Грабовичем. І квазінауковий жест Н.Зборовської свідчить про те, що вона, у якомусь сенсі, також І.Б.-Т... Якщо ідеї викликають такий гострий спротив — у наш еkleктичний час! — вони, безперечно, заслуговують на увагу рецензента.

Основний концепт книжки “Остмодерн: геопоетика, психологія, влада” полягає в тому, що генеза тексту, характер його функціонування у 1990-і рр., семантика і прагматика, на думку дослідника, визначені геопоетичною домінантою. Подібного синтетичного дослідження літературного процесу в українському літературознавстві досі не існувало. У монографії вперше представлена не певна культурна формація, художній напрям або динаміка жанрових форм конкретного історико-культурного періоду, але суцільна *сітка відношень* між автором, художнім (акційним) процесом, текстовою реальністю — з одного боку, і геополітичним ландшафтом — з другого.

Ситуація, що актуалізувалась у 1990-і, “свідчить про компактність вітчизняної культури, а також про потенційну спроможність утворювати геокультурні локуси за рахунок опозиційних щодо офіційних структур компонентів дискурсу (тусівка, харизматичні фігури літпроцесу і т.п.)” (121). На широкому фактичному матеріалі автор простежує структурні опозиції літературної ситуації 1990-х, процес децентрації літературного поля, дискурсивні практики 1990-х

(наприклад, явище акціонізму як “проживання публічної автобіографії” (30), що перетворює літературний процес на низку мистецьких акцій; літературний перформанс; літературний шизоаналіз тощо), осмислює “формули успіху” в дискурсі 1990-х, різноманітні інтерпретаційні девіації тощо. Культурний ландшафт 1990-х років, розглядуваний у Розділі 1, постає явищем складним, багатоманітним, і чи не вперше інтенції його учасників визначаються з погляду ідеології, геопоетики, внутрішніх законів літературної ситуації, а не лише з погляду стандартно філологічного (родовидової, стильової диференціації, наприклад).

Утім, найбільша увага в монографії приділена не напрямкам інтерпретації дискурсу, а спробі його моделювання відповідно до геопоетичного концепту. Саме цьому присвячений Розділ 2 – “Морфологія тексту 1990-х”. І.Бондар-Терещенко обирає методологію, що сьогодні інтригує російське постмодерне літературознавство, і ставить питання, якою мірою географічний ландшафт кореспондує з культурним – у межах українського постмодерну. На думку дослідника, саме 1990-і рр. демонструють якнайширший регіонізм (на противагу регіоналізму як ідеології, оприями в інституційних структурах, – приміром, у відділеннях НСПУ), що постає в діяльності численних субкультурних інгруп. Художньо-естетичні параметри геопоетики 1990-х сформовані, по-перше, методологічною конкуренцією підходів (“державний” – “регіональний”, “традиційний” – “нетрадиційний”), по-друге, тенденцією до маргіальності, по-третє, консерватизмом і герметизмом, орієнтацією на коло посвячених. Крім того, наполягає дослідник, у 1990-х спостерігаємо цинічно-агресивний характер окремих ментально-топонімічних компонентів. Автор обирає надзвичайно цікаві аспекти осмислення дев’яноститицького дискурсу: проблему інсталяції Іншого / чужого в парадигмі посттоталітарного нарративу, вивчає естетику тілесного, модус ектопії тощо. Основні концепти були вже не раз апробовані І.Бондарем-Терещенком у численних літературно-критичних статтях, зокрема у збірці “Текст 1990-х: герої і персонажі”. У монографії все це подано обґрунтовано, науково, але якимось сухо, можна сказати, стерильно, – без уже класичних епатажних прийомів і гіперсуб’єктив-

ності. Водночас від “колишнього” І.Б.-Т. залишається тут чимало: уміння складно еквілібрувати фактами й ситуаціями, літературознавчий ризик і художній темперамент. Напевно, монографія – це зручний привід розповіді про літературний процес послідовно та без поспіху, що трапляється з рецензіями.

Чи не найвагомішою теоретичною пропозицією необхідно вважати ідею модусу ектопії у літературному дискурсі 1990-х, що призводить до формування специфічного явища “остмодерну”, який “ідентифікує як геопоетичну ознаку дискурсу (за аналогією *ost / west*) [...], так і концептуальну тенденцію розгерметизації посттоталітарного нарративу” (81), – гібрид західного постмодернізму й українського культурного ландшафту. Дослідник справедливо зазначає, що попри інтертекстуальну гру, широку цитатність, дегерізацію прози, автор 1990-х “демонструє актуальність моральної відповідальності літератури перед читачем і загалом суспільством” (98). Етична відповідальність, або гуманістичний компонент українського постмодерну, завадив, на думку дослідника, витворенню національної версії соц-арту й концептуалізму (останнє продемонстроване на матеріалі зіставлення з російськими відповідниками). І уважний читач І.Б.-Т.-критика тепер отримує сатисфакцію роз’яснень від І.Бондаря-Терещенка-літературознавця з приводу “нелюбові” першого до “священних корів” літпроцесу 1990-х (О.Забужко, Ю.Андрухович): через непослідовність реалізації постмодерністського проекту...

Отже, постмодернізм таки не пройшов? І нам, замість джинсів “Lee”, учергове підсунули на ринку китайщину, якийсь такий собі остмодерн?.. Принаймні це абсолютно обґрунтовано доводить автор, пропонуючи власну класифікацію літературних практик 1990-х (література проектизму, естетизму, ескапізму та ін.), руйнуючи стильовий підхід МУЕАЛу – ТР (тестаментарно-рустикальний), НМ (неомодерний) і ПМ (постмодерний) дискурси, а також академічну дихотомію (міфологи / карнавалісти). Адже мавр зробив свою справу й може піти. А читачеві залишиться додивитися ще один акт п’єси – про літературу двотисячників – у новій книжці І.Б.-Т.

м. Донецьк

Анна Біла